

Arpada, dokazuje skorašnji pokret u Austriji, da bi se k a n o n i z i r a o poslednji Habzburgovac. Kultom svetaca, kojim je Katolicizam, a tako i Pravoslavlje, ublažio kruti monoteizam, uticale su te dve crkve odlučno na formaciju političkog mentaliteta Jugoslovena. Kod protestanata ništa od svega toga; tu je odnos između vladara i naroda, znači barem onog reda građana koji je u izvesno vreme bio »narod«, odnos nekako ugovorni i osnovan na nepoverenju i sledstveno garantijama protiv zahvata. Tu je bio neki, u glavnom prečutni, ugovor između staleža i Kralja, koji je udešavao međusobne njihove odnose u Engleskoj, a koji je imao najefikasniju garantiju u zabrani Kralju da zavede stalnu vojsku. Kod katoličkih naroda, a pogotovo kod pravoslavnih, otpor protiv Kralja u svesti naroda uvek je neki zločinački revolt, neko rebelstvo, kojem se po neki put pribegavalo, ali uvek kao desperantno-me koraku iz nevolje. Takva borba imala je redovno za cilj, od prvoga početka, uklanjanje monarhije ili dinastije, a u najmanju ruku lica momentanog nosioca krune, a svršavala se gotovo bezizuzetno ili svrgavanjem kralja ili dinastije, ili progonstvom narodne opozicije. Borba, kakva je bila ona u Engleskoj protiv Stuartovića, pa posle protiv Jelisavete i drugih, gde su se pretstavnici naroda decenijama, vekovima upinjali da otmu iz ruku Kruninih izvesne prerogative, da zagarantuju narodu jemstva za istrgnute koncesije, a da kroz celo to vreme, sem perioda 1649—1688, sama institucija monarhije ne dolazi u pitanje, dok se nije silom prilika stvorila ona čudesna ravnoteža koja se zove Engleski Ustav, ne da se zamisliti u Evropi neprotestantskoj ni XVIII, ni XIX ni XX veka, kao ni ranijih vremena. Toliko oglašena Z l a t n a b u l a Andrije II mađarskoga, kojim je ozakonjeno pravo mađarskih staleža da se i oružanim ustankom odupru kraljevu presizanju, nema nikakve analogije sa engleskim ustavnim borbama od polovine XVII veka unapred. To je tek ostatak feudalističkoga otpora suverenu. To je bio kompromis u sporu o podeli vlasti između Krune i neznatnog broja feudalne vlastele, a ne nikada između Kralja i naroda, što je u Engleskoj ipak bilo i u polovini sedamnaestoga veka.

Kako nisam imao pretenzije da napravim neki doterani portret jugoslovenske nacije, nadam se da sam sa ovo nekoliko crta dovoljno individualizirao fizionomiju jugoslovenske celine. Nema sumnje da ta celina nema tako perfektno ujednačenu fizionomiju, kakvu nam pruža na primer nacija francuska, ali pruža svakako fizionomiju mnogo jedinstveniju nego što je pruža mnogo koja druga nacija evropska. Jasno je da proces unifikacije nije još perfektiran i da će to tek s vremenom da se dogodi. Jedno može da se utvrdi bez bojazni da može biti oboreno: Vekovni proces unifikacije je postigao toliko, da se dan kad će se svi jugosloveni i subjektivno osećati kao potpuno jedna nacija može, prema većem ili manjem skepticizmu, da pogađa u bližoj ili daljoj budućnosti, dok se neko odvrćanje smera naše nacionalne evolucije prema formiranju tri nacije, ne ukazuje, ni u obliku mogućnosti.

S V R Š E T A K